SZÁNTAI MÁRK

Lírai visszatérés

GRECSÓ KRISZTIÁN: MAGAMRÓL TÖBBET

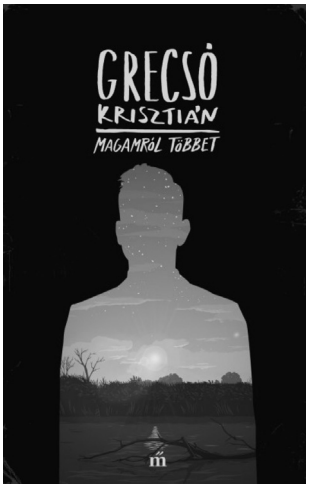

Magvető Kiadó
Budapest, 2020
147 oldal, 2999 Ft

Grecsó Krisztián új könyve alanyi líra, vallomásos költészet. Mint ismeretes, a kilencvenes években lírikusként induló szerző novellistaként, regényíróként ért el országos ismertséget, s talán részben éppen e széles körű (prózaírói) népszerűségnek is köszönhető, hogy zenei produkciók állandó résztvevőjeként a versekhez is visszatalálhatott. Hogy menynyiben beszélhetünk visszatérésről, vagy helyesebb lenne inkább a lírai életmű újrakezdéséről gondolkodni, összetett kérdés: a korai Grecsó-kötetek, bár hozzáférhetőek, sem megjelenésükkör, sem azóta nem épültek be a hatástörténetbe. Az olvasóközönség véletlenszerűen találkozik a pályakezdő kötetekkel, és kritikai megszólalásoknak is csak ritkán képezik viszonyítási pontját. Éppen ezért lehet érdemes röviden áttekinteni a lírikusi és prózaírói pálya eddig kevéssé reflektált összefonódását, viszonyrendszerét, hogy ennek tükrében juthassunk közelebb a *Magamról többet* vállalásához.

Grecsó már korai lírájában is szívesen mesél történeteket, amelyek aztán rendszerint a prózájában is visszatérnek, újrafogalmazódnak, de jellemző az is, hogy utalások, önidézetek kapcsolják össze az egyes szövegeket. Említést érdemel emellett az is, ahogyan különböző utalások és önidézetek kapcsolják össze az életmű egyes darabjait. Gondolhatunk arra, ahogyan a *Pletykaanyu* reflektál saját szerzői pozíciójára végtelen (ön)iróniával („Onnan tehát nem hallottam jól, de vannak neki könyvei is, az abortuszról, vagy mi a rossebről, ami szerintem nem olyan jó kis verses téma, mint az ősz például.”, *Pletykaanyu*), vagy arra, ahogyan a *Megyek utánad* című regény idézi fel az *Angyalkacsinálás* című verseskötet egyik sorát („Nénik veszik meg a nénik tyúkjait.”). Mindebből talán láthatóvá válik az a hálózatosság, amelyre a Grecsó-prózával kapcsolatban szokás utalni, és amely meglátást – az új verseskötet olvasástapasztalata nyomán különösen – az életmű egészére is érdemes kiterjeszteni: az egymástól látszólag távol elhelyezkedő, eltérő műfajú, más-más poétikai

célkitűzéseket megfogalmazó darabok is képesek egy-egy allúzió segítségével egymást megidézni. Ez a technika azonban korántsem önismétlésként mutatkozik meg, sokkal inkább az (ön)értelmezés lezárhatatlan, folyton újraíródó folyamatát jelenti.

Fontos felhívni a figyelmet arra is, hogy a kötetbe rendezett versek egy része (pl. *Nekem ne*, *Legjobban nélküled*, *Alacsony égbolt*) már korábban, a Rájátszás-koncertek és/vagy -lemezek révén eljutott a közönséghez, tehát előbb voltak ismeretesek dalként, mint versszövegként. Az értelmezés során éppen ezért nem hagyhatjuk figyelmen kívül azokat a műfaji és mediális áttételeket, amelyek a szövegek befogadástörténetét meghatározzák. Azáltal, hogy a „slágerként", dalszövegként működő darabok, és a kötet kétségkívül legerősebb, drámai hangoltságú versei integráns egészet képeznek, a populáris és magasirodalmi különbségtétel létjogosultságát teszik kérdésessé – a választóvonalat sokkal inkább az énekelhetőség, megzenésíthetőség kategóriáiban érdemes keresni. Nem hagyható figyelmen kívül továbbá az sem, hogy más versszövegek pedig versfilmekben, egy összművészeti alkotás részeként találják meg újabb létmódjukat, a szerző felolvasását támogató tánc- és csellókíséret formájában.

A teljes életmű kontextusában érdemes tehát vizsgálni a *Magamról többet* című verseskötetet. Közelebbről vizsgálva elmondható, hogy a pretextusok nagyon erősen aláhúzzák a személyesség, önéletrajziság igényét: a cím már önmagában is a vallomásosság alaptónusát adja meg, a borító inverz sziluettje, Baranyai András kiváló munkája, ugyancsak a szerző alakját idézi fel. Ez a megoldás pedig kapcsolódik ahhoz, ahogyan Grecsó korábbi munkái világítanak rá az identitás körvonalazásának problematikus mozzanataira. Míg a regények egy jól felismerhető, mégis imaginárius térbe helyezik az identitáskereső figurákat és történeteket, addig a *Harminc év napsütés* című tárcakötet a korábbiaknál személyesebb, közvetlenebb módon tematizálja az önéletrajziságot, mintegy előkészítve jelen verseskötet vallomásos megszólalásmódját. A vallomásosság, a személyesség magas foka lehet a formaválasztás magyarázata: a szerző is utal rá interjúiban, hogy bizonyos témák a lírai megszólalást hívták elő a prózai formákkal szemben. A személyesség poétikája azonban részben ellenpontozódik is a megelőzöttség belátásával; azzal, hogy a lírai beszélő mindvégig tudja: csupán a szövegelődök ismeretében, az őt megelőző hagyományon keresztül szólalhat meg, tehet érvényes állításokat. Ez a szerteágazó hagyománykapcsolat nem korlátozódik az hommage-ra, hanem kreatív kisajátítás révén egybeolvasztja a saját és a vendégszövegek határait. Mint Balogh Ernő, a *Népszava* recenzense megállapítja, az intertextuális utalások változatos szerepkörben vannak jelen, a hagyományba ágyazás a költői magatartás és az egyes szövegekhez tartozó ironikus vagy éppen tragikus regiszter támaszaként funkcionál. A vendégszövegek intenciója nem az eredeti radikális újragondolása, sokkal inkább a saját koncepcióba illesztés révén egyfajta hagyományfolytonosság felmutatása. Inkább olyan distinkciót érdemes talán tenni, hogy a Babits-átiratok (*Balázsolás*, *Esti válasz*), vagy az egy-egy találó átvétellel dolgozó alkotások (Vörösmartytól Lovasi Andrásig) sokkal elemibb erővel szólítják meg az olvasót, mint ahogyan teszi azt például a stílusimitációra építő *Kék nefelejcs (Juhász Ferenc-szavak)*, vagy éppen a *Nyelvsiló (Sziveri-szavak)*. Grecsó maga is utal rá, hogy a betegség irodalmi reprezentációjának szerteágazó modern és kortárs magyar irodalmi hagyományát már csak az önmegértés szempontjából sem hagyhatta figyelmen kívül. E kikerülhetetlen előzménnyel szemben viszont, úgy tűnik, az apaságversek – az apa-szerep elmúlt évtizedbeli újradefiniálása folytán – nagyrészt előzmény nélküliek.

A kötetkoncepció tehát, ahol lehet, hagyományokon ível át, és reflexív módon viszonyul az elődszövegekhez: ezzel a megoldással az identitáskeresés folyamatát is képes megmutatni. Nincs és nem is létezhez ugyanakkor linearitás, egyenes vonalú előrehaladás: ahogyan a vendégszövegek vissza-visszatérnek, úgy a különféle gondolati egységek is inkább csomópontokat rajzolnak ki, amelyeket megszakítanak a személyes múltra, valamint a közéletre vonatkozó reflexiók. Ha a legfontosabb verscsoportokat szeretnénk meghatározni, akkor három nagyobb tematikus blokkra, a kötet időrendjében haladva a hitvesi lírára, a betegségversekre, valamint az apaságversekre érdemes felosztani a kötetegészet. A határok persze nem átjárhatatlanok, a cikluson kívüli három kötetnyitó (hitvesi) verssel a *Legjobban nélküled*-ciklus több szövege is párbeszédbe állítható, ahogyan a betegségtematika sem korlátozódhat csupán a *Balázsolás*-ciklusra, különösen, hogy a hang elvesztése, a némaság toposza végigkíséri a kötetet. A csomópontok tehát nem egy szigorú szerkezetet határoznak meg, sokkal inkább az értelmezés segédegyenesét adják. Ez pedig azt vázolja fel, hogy a mindenkor problematikus önazonosságot hogyan kezdi ki egy súlyos trauma, jelen esetben a rákbetegség, és miként lesz képes a gyógyulás, de különösen a boldog házasság, valamint a szülővé, teljes családdá válás újrarendezni az énképet, megteremteni az *én* kimondhatóságát. Ebbe a folyamatba ágyazódnak bele azok a visszatekintések, amelyek a gyermekkorra, a családra, a felnőtté válás folyamatára vonatkoznak.

Mindebből következik az is, hogy folytonos a leltár igénye: a lírai beszélő azért idézi fel a múltbéli eseményeket, és azért rögzíti akkurátusan a jelent, hogy választ kapjon az énképét, identitását érintő, nyugtalanító kérdésekre. A válaszokat hol önmagától várja, hol a transzcendens tartományok felé fordul: az ima, a könyörgés nemcsak az imaformulát címükben is jelző költeményekben van jelen (pl. *Józan ima*), de ott van más szövegekben is, nagyon hangsúlyosan például a *Balázsolás* című Babits-parafrázisban. A kreatív kisajátítás ténye és magas fokú művészi megformáltsága e szöveg esetében különösen jól megragadható. A babitsi alkotásra ráíródó vers nemcsak a sorsközösséget emeli ki, és vázol fel egy Szent Balázstól Babitson át Grecsó Krisztiánig tartó ívet, de az egyediségét is aláhúzza, személyessé teszi a családi múlt és a gyermekkori életesemények megidézésével, valamint az anya alakjának verszárlatbéli középpontba emelésével.

Az identitás bizonytalan körvonalai leginkább hasonlatokban és kérdésekben fogalmazódnak meg, hogy a kötet végén az apaságban lelje meg a lírai beszélő azt a vonatkoztatási pontot, amely megszólalásának esszenciáját adhatja: „Apa lettem, / Magamról, tőle teljesen függetlenül, / Többet nincs mit mondanom." (148) A szerkezet keretes, amennyiben másik, nem kevésbé fontos bizonyosságként az első vers által tematizált kérdést, a szerető társ és a végleges otthon megtalálását vesszük számításba: „Akármit is jelentsen ez, jólesik gondolni ránk. / Hogy ez a helyrajzi szám már minden bizonnyal az utolsó." (5) A verseskönyv mindemellett azt a sejtést járja körül, miszerint lényünk, identitásunk voltaképpen a mindennapok során lényegtelennek tűnő apróságokban, mégis, az egyén számára visszatekintve fontos, jelentőségteljes mozzanatokban ragadható meg. A „babkávé morajlása a késeken" (5) a hitvesi szerelem apró momentuma, „Jézus és Mária cingár agyagszobrai" (15) pedig a gyermekkori otthon felidézését, az ima felütését szolgálják. A *Kassák utca sarkán* című szabadversben pedig egy mindennapi helyzetképből, a fűrészláncból, egy cigarettásdoboz látványából és a „méregért" induló lírai én hangját vesztett, ezért írásban túláradó monológjából jutunk el a végső, nyugtalanító, mert megválaszolhatatlan kérdéshez: „miért akkor húzott ki

valaki / a pomádés munkásisten / hajszálai közül egyet / amikor engem emeltek / a színe elé / és fűrészelte üvöltve ketté / mintha sosem lett volna / a korábbi / mintha oszlásnak indult murva / fölött felszikkadó délibáb lenne / amit igaznak hittem / az életem" (36–37).

A példák sora persze hosszan folytatható lenne, azonban talán a fenti néhány kiemelés is tudja jelezni azokat a súlypontokat, amelyek köré Grecsó Krisztián idén megjelent verseskötete szerveződik. A pályakezdő versekhez képest kiforrottabb versszövegek, a koherensebb kompozícióval rendelkező kötetegész érvényes költői megszólalásokban bővelkedő lírai visszatérést jelent. Akkor is így van ez, ha néhány vers nem a legújabbak közül való: a már említett *Nyelvsiló* az Ex Symposion 1999-es Sziveri-számában, a *Dézsma* és az *Ami elhasadt* pedig a könyvesbolti forgalomba sohasem került *Caspar Hauser* kötetben látott napvilágot. Az új verseskönyv annak a reményét hordozza, hogy a novellák és regények mellett a szerző lírájának alakulástörténetét is aktívan nyomon követhetjük, és bízhatunk abban is, hogy a következő verseskötetre már nem kell tizenkilenc évet várni.

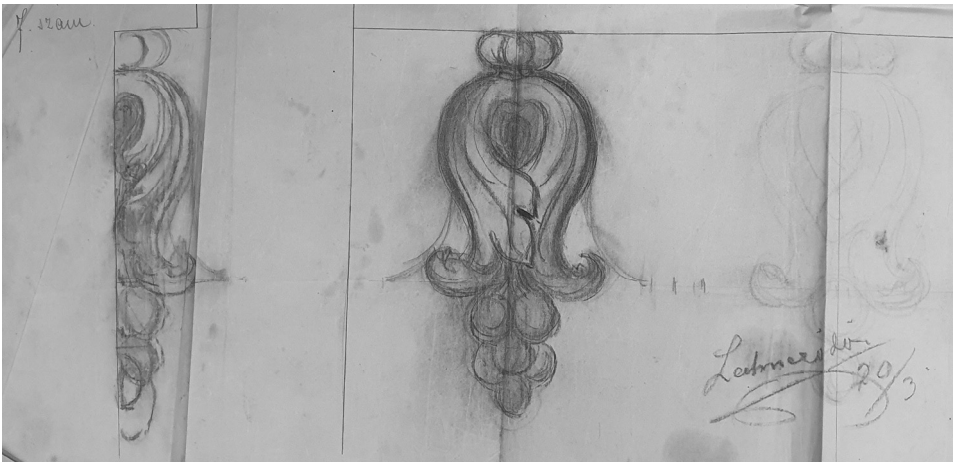

Lechner Ödön: Tulipános ornamentika, 1883, papír, ceruza, 78×34,5 cm, MNL CSML, XV.2.b.47.60.